

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע "פרשת בראשית"

עורך: הרב יוסף ברגר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

ויאמר אלוקים יהי אור, ויהי אור (א.ג.)

שאל הרה"ק בעל השארית מנחם מוישאווי זי"ע – למה כתוב "ויהי" אור, הרי ידוע הכלל שאין "ויהי" אלא לשון צער? ותירץ בהקדם מה דאיתא ברש"י (פסוק ד') שראה הקב"ה שאין האור שרואין מסוף העולם ועד סופו כדאי לרשעים, עמד וגנוז, והיכן גנוז, מבואר בזהר הקדוש – שגנוז בתורה. נמצא, שהאור של עכשיו אינו האור האמיתי אלא רק נגד השכות הלילה נחשב הוא לאור. ועל פי זה פירש באופן נפלא את הפיוט הנאמר בתפילת הימים הנוראים: "אור עולם באוצר חיים ואורות מאופל אמר ויהי". "אור עולם באוצר חיים" – שהאור שרואין מסוף העולם ועד סופו גנוז באוצר חיים דהיינו התורה. "ואורות מאופל" – האור שרואין כעת נקרא כך רק בגלל שנגד החשכות – האפילה נקרא 'אור'. ועל כן "אמר ויהי" – כתב 'ויהי' בלשון צער, דהצער הוא שגנוז ואין אנו כדאי לו...

ויטע ה' אלוקים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר (ח)

פשוטו של מקרא היא שהקב"ה נטע גן "מקדם" – בצד מזרח של עדן. אך הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע פירש פשט נשגב! דעיקר הגן עדן הוא מהנחת רוח שיש להקב"ה ע"י המעשים הטובים של האדם. והנה אז, בשעת בריאת העולם עדיין לא היו מעשים טובים באדם, אך ה' הודיע את כל העתיד להיות, נטע גן עדן "מקדם" – דהיינו מנחת רוח שיהיה לפניו בעתיד מהמעשים טובים של "האדם אשר יצר"...

ויהי הכל רעה צאן וקין היה עובד אדמה. ויבא קין מפרי האדמה מנחה לה'. והכל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, וישע ה'

אל הכל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה (ד. ב-ה)

שאל הרה"ק רבי ישראל מרודין זי"ע – התורה מספרת לנו על קין שהביא מפירות האדמה הפשוטים, ולכן לא שעה ה' אל מנחתו, ואילו הכל הביא מבכורות צאנו ומחלביהן ולכן שעה ה' אל מנחתו ע"י שירדה אש מן השמים ואכלה את מנחתו. ולכאורה צריכים להבין, האם שייך אצל הקב"ה המושג "יותר מכובד" "פחות מכובד"? הרי אצל הקב"ה העיקר זה הכוונה, וגם כך מצינו אצל הקורבנות בבית המקדש (ויקרא ב. א) "ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה'" – אומר רש"י: לא נאמר נפש בכל קורבנות נדבה, אלא במנחה, כי מי דרכו להתנדב מנחה, עני, אמר הקב"ה מעל אני עליו כאילו הקריב נפשו... וא"כ, מה היה הטאו של קין שבשל כך לא שעה ה' אליו ואל מנחתו? אלא יסוד גדול בענייני "תורה ועמה מלאכה" יש לנו כאן: כי אם נתבונן היטב בדברי הכתוב נראה הבדל מעניין: אצל הכל כתוב "ויהי" הכל רועה צאן – "ויהי" לשון צער, מצטער היה מהסיבה שהיה בכלל צריך לרעות צאן לפרנסתו, ואע"פ שהוא אומנות נקיה וקלה וגם ראינו שיעקב אבינו היה רועה צאן, אבל בכל זאת היה מצטער על כך, כי יותר טוב היה לו אם היה יכול לעסוק רק בתורה ותפילה. ואילו אצל קין כתוב וקין "היה" עובד אדמה – "היה" לשון שמחה, שמח היה קין לעבוד עבודת אדמה מאשר לעבוד עבודת הקודש... לכן "הכל" שכל עבודתו היה מתוך הכרח ואונס לפרנסתו, כי מבחינתו היה שמח יותר ללמוד תורה ולעבוד עבודת הקודש – "וישע ה' אל הכל ואל מנחתו", מה שאין כן אצל "קין" שעבד את עבודתו – עבודת האדמה בשמחה שעל ידי זה יכול הוא להיפטר מעבודת הקודש – לא שעה... (מובא גם בתפארת שלמה ליקוטים בשם הרה"ק מואקעלקעו זי"ע).

ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים ונחמד העץ להשכיל ותקח מפריו ותאכל וכו' (א.ג.)

מסופר על הגאון רבי יעקב מרדכי אב"ד בילגורי זי"ע שנקלע פעם לאיזה עיר אחת והיו שם כמה משכילים שהתלוצצו ולעגו על דרכיו הק'

והציקו לו מאד. נענה הגאון והשיב להם מנה אחת אפים: מתפלא אני מהיכן זכיתם לשם 'משכילים', הלא 'משכיל' הוא מדרגה גדולה? אמנם אני אומר לכם מהיכן נצמח לכם שם משכילים, דהנה מעודי לא ראיתי איש רעב ולבוש סחבות שיעשה אפיקורס ויגלה את זקנו. אכן הדרך הוא שמתחילה כשיש לו כל טוב וזולל וסובא, אחר כך הוא הולך אחר מראה עיניו, ואחר כך עובר על כל עבירות שבתורה, ואז הוא מכנה עצמו ל'משכיל'. והראיה היא מהפסוק הנ"ל: "ותרא האשה כי טוב העץ למאכל" – דהיינו שאוכל מה שליבו חומד, אחר כך "וכי תאוה הוא לעינים" – הולך אחר מראה עיניו, ואחר כך "ונחמד העץ להשכיל" – נעשה 'משכיל'... וממקום זה נצמח לכם השם הזה... כמובן שעזבוהו ויצאו משם בבושת פנים...

ויאמר מי הגיד לך כי ערום אתה המן העץ אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת (ג.יא)

הגמרא (חולין קלט): שואלת: "המן מן התורה מנין? ותשובתה היא, שנאמר (בראשית ג.יא) "'המן העץ' אשר צויתך לבלתי אכל ממנו אכלת". ולכאורה צריכים להבין מדוע כה חשוב לדעת היכן מוזכר המן בתורה? זאת ועוד, וכי אם כתוב "המן העץ" – זהו כבר רמז להקמן? אלא תירץ המגיד הירושלמי הנודע הגה"צ רבי שלום שברדון זי"ע תירץ מתוך עד מאד! דהנה המגילה מתארת את המן כשהוא נמצא בשיא תפארתו – המלך נשאו על כל שריו ועבדיו, כל עבדי המלך כורעים ומשתחוים לו, בכל מאה ועשרים ושבע מדינות המלך אין איש נכבד ממנו, המלכה עושה משתה רק לכבודו, ובכל זאת כשהוא יוצא מן המשתה ורואה שמרדכי לא קם ולא זע מפניו, הוא מתמלא חמה. המן בא לביתו, אוסף את כל אוהביו ומכיריו, מפרט באוזניהם את "כבוד עשרו ורוב בניו ואת כל אשר גדלו המלך", ומיד אחר כך מכריז (ה.יג): "וכל זה איננו שוה לי"... ולמקרא הדברים מתעוררת פליאה – כיצד המן יכול לחוש, שכל הכבוד והיקר שיש לו אינם שווים מאומה, רק בגלל יהודי אחד שאינו משתחוה לו? האם על מעט הכבוד שנגרע ממנו יקום או יפול כל הכבוד שהולקים לו האנשים במאה עשרים ושבע מדינות? וא"כ, זו השאלה ששואלת הגמרא: "המן מן התורה מנין? – היכן רמוזה בתורה תכונה משונה שכזו? ותשובת הגמרא היא: שנאמר "המן העץ" – שורש תכונה זו שמצינו אצל המן, התגלה כבר בהנהגת אדם הראשון, וממילא הוא קיים בטבע בני האדם בכלל. ומה מצינו אצל אדם הראשון? בגן עדן נטע ה' "כל עץ נחמד למאכל וטוב למראה", אפילו "עץ החיים" נמצא בתוך הגן, והקב"ה מתיר לאדם הראשון לאכול מכל עצי הגן, מלבד מעץ אחד – עץ הדעת טוב ורע. איסור זה גורם לאדם הראשון לחוש ש"כל זה איננו שוה לי" – הוא מתאוה לאכול דווקא מעץ הדעת. למה? כי זהו תפקידו של היצר הרע – למטע בלב האדם את התחושה כי מה שחסר לו הוא העיקר. האדם אינו מסתפק במה שיש לו, אלא משתוקק דווקא למה שעדיין לא השיג. לא די לו כמותו לו, והוא מתאוה דווקא למה שנאסר עליו... ולכן כשרוצה הגמרא לדעת מניין מגיעה להמן כזו תכונה רעה, מסיקה הגמ': "המן העץ" – אצל אדם הראשון כבר ראינו זאת...

הוא ישובך ראש ואתה תשופנו עקב (ג.טו)

אחת מהקללות שקילל הקב"ה את הנחש היה: "הוא ישובך ראש ואתה תשופנו עקב" – האדם יכה אותך בראש, ואילו אתה תכיש אותו בעקבו. ונשאלת השאלה – איזה קללה גדולה יש כאן, הרי סוף כל סוף גם הנחש מסוגל להכיש את האדם ולהמיתו? ומה זה משנה איפה בדיוק זה יקרה, בראשו או בעקבו? אלא מתרץ הגה"ק רבי איצ'לה בלזר מפטרבורג זי"ע – הסבר עמוק ונפלא יש כאן והוא חיוק גדול עבורנו במלחמת היצר! דהנה ידוע מה שכתוב בזהר הק' (א.לח) "נחש זה הוא יצר הרע, הוא מלאך חמות". והנה, ליצר טוב ישנו מעלה יותר מהיצר הרע, כי היצר טוב, בכוחו להטות לב האדם ולהפכו מרשע לצדיק,

ברגע אחד, ואז נעשה בעל תשובה. אבל מה שאין כן ליצר הרע חסר אותו כח להסית אדם ישר וצדיק, שיחפץ עורו פתאום לרשע גמור, וימיר את דתו. רק הוא מושכו ומקלקלו אט אט, מורידו ומשפילו מדרגה לדרגה עדי תהום. וזהו שאמר וקילל הקב"ה להנחש "הוא ישוב ראש" – האדם מסוגל לעלות בכח אחת ולנשוף לנחש – הוא יצר הרע – בראשו, אולם "ואתה תשובנו עקב" – ראשית דרכך לשוב אותו בעקבו בלבד, ורק משלב לשלב תצליח להתגבר עליו יותר ויותר...

ואילו הנה"ק בעל הכלי יקר זי"ע כותב: המפרשים אמרו שהיצר הרע מושך כוחו מן הנחש הקדמוני, היצר דומה בתחילה לחוט של עכביש ואחר כך לעבותות העגלה, וזה הכוונה "הוא ישוב ראש" – אם האדם יהיה זריו וילחם ביצרו הרע בראש, בהתחלה, תיכף בבואו אליו, אז "הוא ישוב", כי בנקל ינצחו האדם וינתקנו מעליו כאשר ינתק פתיל חוט של עכביש. אמנם אם בראש דבריו יתן מקום ליצרו וילך אחר עצתו יום אחר יום, עד שנעשה היצר חזק כעבותות העגלה, אז קשה על האדם לנצחו, ואדרבא הוא ינצח, לכך נאמר אל הנחש "ואתה תשובנו עקב", כי העקב היינו הסוף, ורצה הכתוב כזה לומר, שאם בסוף ירצה האדם להילחם כך אז אתה (הנחש) תשובנו ותנצחנו, כי יהיה קשה על האדם לנתק עבותות העגלה מעליו כי כבר קשור בו היצר הרע כעבותות אהבה בתענוגים וקשה לפרוש...

וקרן ודרדר תצמיח לך (ג.יה)

בספר שפתי צדיקים מבאר ע"פ מה ששמע בשם הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זי"ע שהקללה "וקרן ודרדר תצמיח לך" היתה המתקה לאזהרה שהזהיר הקב"ה את האדם לבלתי יאכל מעץ החיים כי "ביום אכלך ממנו תמות", כי הרי לכאורה לא מת באותו יום, אלא מוכרחים לומר כאמור, שהקללה "וקרן ודרדר תצמיח לך" – בחינה של ייסורים בעולם הזה, היא המתקה לגזירת המיתה. ומביא שם ששמע סיפור נורא מהנה"ק רבי ליפמן מרדומסק זי"ע (חתנו של הרה"ק בעל התפארת שלמה זי"ע) שהיה לו חבר שנמסע עמו להרה"ק בעל החידושי הרי"ם זי"ע. ואותו חבר היה עני מרוד, והיו לו קרובים עשירים באמריקה שרצו למייעו. שאל חברו את הרה"ק בעל החידושי הרי"ם זי"ע האם כדאי לקבל מהם, וענהו שלא נכון לקבל מהם. לבסוף לא יכל לסבול יותר את עניו ומרודו, בא להחידושי הרי"ם ואמר שאין בכוחו לסבול יותר יסורי עניות כאלו, ואין לו עצה אחרת כי אם לבקש את עזרת קרוביו. השיבו הרי"ם: מה יכול כבר אני לעשות לך?... ותיכף כשהגיע לביתו כתב מכתב לקרוביו וביקש את תמיכתם, ואכן שלחו לו, הדבר נמשך כמה חודשים. לפתע חלה אותו חסיד במחלה מסוכנת, וחברו רבי ליפמן נסע לחידושי הרי"ם לבקש עליו רחמים. השיבו הרבי: "פעמים נגזרת מיתה על האדם, אך בשמים נותנים לו עצה לבטל את הגזירה ע"י ייסורים. אבל אם הוא בעצמו דחה את הייסורים מה אני יכול לעשות?... ואכן כשהגיע רבי ליפמן לביתו כבר לא היה חלה ר"ל בין החיים...

לפתח הטאת רובין (ד.י)

פשוטו של מקרא היא "לפתח הטאת רובין" – לפתח קברך רובצים ועומדים חמאך. אך הרה"ק רבי ישכר דב מבעלזא זי"ע סיפר, ששמע פעם בילדותו מאת אביו הרה"ק רבי יהושע מבעלזא זי"ע פשט אחר. ד'פתח' רומז על תשובה, כדאיתא (שיר השירים ג.ג) שאומר הקב"ה לבני ישראל: "פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם. וזהו א"כ פירוש הכתוב, "לפתח" – היינו לפתח התשובה, "הטאת" – רומז ליצר הרע, "רובין" – שהיצה"ר רובץ אצל פתח התשובה ומונע את האדם מלעשות תשובה. והמושך הרה"ק רבי ישכר דב זי"ע ואמר: שאלתי אז את אבי מהו א"כ העצה לזה שיוכל האדם לעשות תשובה אם היצר הרע מונעו מלשוב? והשיב לי אבי זי"ע – העצה היא, שבתחילה יעשה האדם תשובה על מצוות ומעשים טובים שלו שהיה יכול לעשותם באופן יותר טוב, ועל תשובה כזאת אין היצר הרע מקטרג, וכיון שכבר פתח את פתח התשובה, יוכל להמשיך בתשובה גם על החטאים שעשה...

ויאמר קין אל ה' גדול עוונתי מנשוא. הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה ומפניך אסתיר והייתי נע ונר בארץ והיה כל מוצאי ידעני.

וישם ה' לקין אות לבלתי הכות אותו כל מוצאו (ד.יג-טו)

פשוטו של מקרא – קין פחד שיחרג ע"י כל מוצאו, ולכן הקב"ה לקח אות משמו (אות ה') ושם על מצחו של קין כשמירה – לבלתי הכות אותו כל מוצאו (רש"י). אך במדרש מובא פירוש נוסף ומעניין וזאת נראה מהסיפור והעדות שהעיד תלמידו של הנה"ק בעל החפץ חיים זי"ע – הגאון רבי משה יאיר אלכסנדרוב זצ"ל בספר "מאיר עיני ישראל": דרכו של החפץ חיים היה כימי חודש אלו להתבונן בעולמו ולערוך חשבון הנפש על מעשיו בהתעוררות, ולפעמים היה בוכה ומתמוגג בדמעות. במוצאי שבת אחד שלפני הפליחות הראשונות שמעתי מוכיח את עצמו בבכי וצעקה: "ישראל מאיר! האם אינך מכיר טובה וחסד להקב"ה, שנתן לך שכל ובינה לסדר את הספר "חפץ חיים"? האם מכיר הנך טובה על זה שהעולם לומד בספר "חפץ חיים"? אם אינך מכיר זאת, הרי טרם הגעת למדת טובה שיש לו לכלב?... בבוקר – המשיך וסיפר תלמידו הנ"ל: שאלתי ביאור לדבריו האחרונים והשיב לי: התורה מספרת "וישם ה' לקין אות" ואיתא על זה במדרש: "ר' אבא אמר 'כלב' מסר לו", טעם הדבר לפי המסופר שם, שהכל היה גבור מקין והתגבר עליו הכל תחילה והפילו ארצה להמיתו, והתחנן קין לפני הכל שירחם עליו ולא יתרגמו, ולאחר שהניחו קם עליו ויהרגהו. רואים אנו שקין היה לקוי במדת "הכרת טובה", שלא זכר חסד אחיו שחמל עליו כשהיה מסור בידו. והנה ידוע שהכלב מדתו להכיר טובת בעליו עמו בספק מוזנותיו המועטים, ועל כן הוא נאמן לבעליו ושומרו כיום ובלילה. ולפיכך מסר הקב"ה לקין 'כלב', שילווחו תמיד ויזכירוהו מדת הכרת טובה... ומכאן – המשיך החפץ חיים והסביר לתלמידו: לכל אדם לזכור תמיד טובת מיטיבו ולהכיר טובה להקב"ה על חסדיו עמו, שאם לא כן הרי הכלב כבר עדיף ממנו כזה...

ויתהלך חנוך את האלקים ואיננו כי לקח אותו אלקים (ה.בד)

צדיק היה וקל בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו (רש"י). מסופר, שכאשר נסתלק הרה"ק רבי אהרן הגדול מקרלין זי"ע והוא במבחר שנותיו (בן ל"ו) נשא עליו הספד תלמידו המובהק הרה"ק רבי שלמה מקרלין זי"ע – וכך אמר: רש"י כתב "ויתהלך חנוך" – צדיק היה וקל בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו. ולכאורה צריכים להבין, אם היה קל בדעתו לחזור ולהיות רשע, אלא שהקב"ה חס עליו וסילקו קודם זמנו, מפני מה הועילה לדרגה רמה כל כך עד כדי שנעשה מט"ט שר הפנים שקושר כתרים לקונו, וכמה מלאכים נשרפים בהבל פיו? אלא האמת שאין הפשט ברש"י כפשוטו הלילה, כוונת רש"י שכאשר חנוך היה מדבר עם איש, אף בדברים פשוטים ולא הוכיחו, מיד התחיל האיש להרהר בתשובה ולצעוק להשי"ת. כאשר ראה הקב"ה שעל ידי כך יהיה חבירור השלם קודם הזמן, והשי"ת רצה לעשותו לאט לאט, לכן סילקו קודם זמנו. וזה מה שמפרש רש"י: "צדיק היה וקל בדעתו" – מחמת דעתו הרחבה, היה נקל לו לפעול אף בדברים של מה בכך, "לשוב להרשיע" – להשיב אחרים בתשובה שלא ירשיעו עוד, ולכן נסתלק מן העולם!... והמשיך הרה"ק רבי שלמה מקרלין זי"ע ואמר על רבו הקדוש שהיה בכחינה זו, שכאשר דיבר עם אחד אף בדברי חולין, מיד נכנסו בקרבו הרהורי תשובה, והיה צועק "רבי תנו לי תיקון", לכן סילקו הקב"ה קודם זמנו...

וכידוע, הרה"ק רבי אהרן הגדול מקרלין זי"ע היה איש אלקים נורא, בהביטו אל אדם היה כובש את ליבו עד שהלה הוכרח לשוב בתשובה שלימה ולקבל על עצמו עול מלכות שמים באמת. והיה נוסע מעיר לעיר בשליחות רבו המגיד ממעזריטש זי"ע ודורש לקרב לבות ישראל לאביהם שבשמים, ורבים השיב מעוון. אמרו עליו שהעמיד פ"ד אלף בעלי תשובה! הרבה צדיקים הפליגו לספר ביראת שמים שלו שהיתה למעלה מיראת מלאכים ושרפים! הוא נסתלק ב"ט ניסן תקל"ב. ואחר הסתלקותו אמר המגיד ממעזריטש: הוא היה כלי הקרב שלנו, ועתה אין לנו מה לעשות עוד בעולם... ואכן נסתלק באותה שנה ב"ט כסלו תקל"ג...

לתיאום דרשות והרצאות

ט"ל' 054-8455798 (אפשר להשאיר הודעה)

הדפסת והפצת הגליון נתגב

לרגל תרי יומא דהילולא קדישא - כ"ה חשוון

הרב הקדוש רבי לוי יצחק בן רבי מאיר מברידטשוב זי"ע

הגאון הקדוש בעל החתם סופר רבי משה בן רבי שמואל מפרשבורג זי"ע

זכותם יגן עלינו ועל כל ישראל אמן!